

El ramat que reivindica un patrimoni mil·lenari

Cada any, cap a la darrera setmana de setembre, els ramats transhumants baixen cap a la plana, després de passar tot l'estiu a les muntanyes. Tot seguit us presentem un homenatge a aquesta manera de viure en perill d'extinció, que comença a principi de l'estiu per finalitzar en la temporada en què ens trobem.

El passat 15 de juny els espetecs de la Patum van precedir el dringar de les esquelles als carrers de Berga. Amb el pas de mil ovelles cap als Pirineus es va voler fer reviure un camí oblidat per gairebé tothom, per reclamar el dret de pas pels camins ramaders, reconegut per la legislació. Utilitzats pels pastors transhumants des de temps immemorials, tots aquests camins presenten actualment noves possibilitats d'ús per a la seva recuperació.

Cada any, pels volts de Sant Miquel (el 29 de setembre) els ramats transhumants baixen cap a la plana després de passar l'estiu a les verdes pastures pirinenques. Enguany, però, entre aquests n'hi ha un de molt especial. Ell és, de fet, el protagonista d'aquesta crònica.

Dijous 14 de juny, Berga està de Patum. Cada vespre la ciutat batega amb els balls a la plaça de l'Ajuntament. Aquesta nit, però, és diferent de la resta. A mig aire de la serra de Queralt, als peus del santuari, més de mil ovelles esperen el moment d'avançar cap a la ciutat.

A baix a la plana, el brogit i els llums de les corrues de cotxes dels que frisen per no fer tard a la festa. A dalt, la foscor i el silenci. El mateix silenci que ha acompanyat el ramat des de Vallcebre fins a Berga.

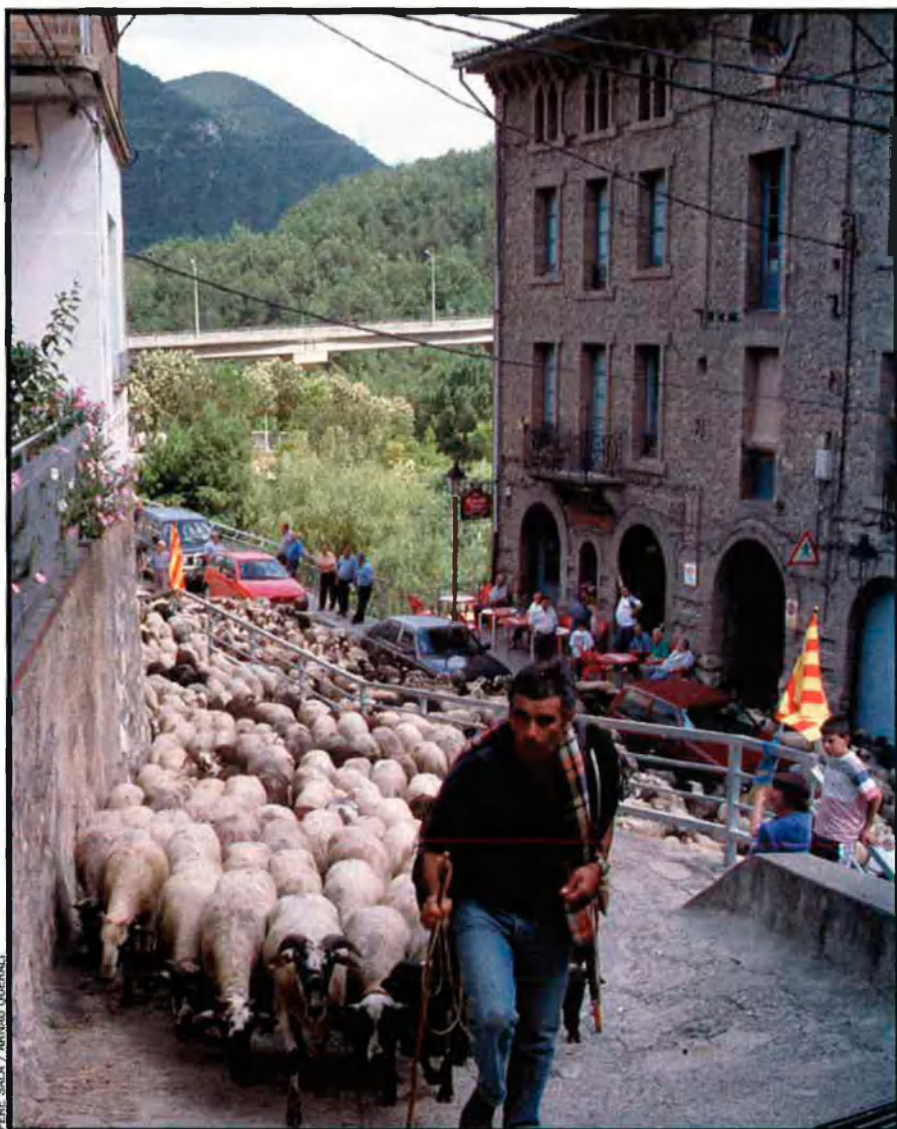
A punta de dia, quan la ciutat comença a recuperar-se de la nit de gresca, al paratge de la Vinya s'ultimen els preparatius per a prendre els carrers. A una ordre de l'Ernest Sitges, s'inicia el descens i, poca estona després, el centre de Berga ressona amb el repicar d'esquelles i borrombes. Feia disset anys que marrans,

ovelles, xais i pastors no recorrien plegats el paisatge urbà de la capital del Berguedà, de camí cap a les pastures pirinenques.

Després de tot aquest temps, tres pastors de la comarca –l'Ernest, de la Pobla de Lill; en Josep, de Bagà, i en Rosendo, (*Sendo*), de Castell de l'Areny– hi han volgut passar per reivindicar el vell camí de Berga, un dels més importants de la xarxa mil·lenària de camins ramaders que vertebrava Catalunya.

Els camins ramaders –també coneguts com cabaneres (a les comarques de ponent), carrerades (a les comarques centrals i orientals) o lligallos (a les terres de l'Ebre i Terol)– són els camins que utilitzen els ramats en els seus desplaçaments transhumants entre la terra baixa i les altes muntanyes dels Pirineus. S'estima que la longitud total de la xarxa de camins ramaders de Catalunya podria arribar a ser de més de 30.000 km. Tenen la consideració de domini públic, tal com estableix una llei de 1995 que, a més, recull una norma no escrita que des de molt antic reconeix al ramat el seu "dret de pas" per aquests camins. Això vol dir que ningú o res no pot impedir la circulació de les ovelles per un camí ramader.

La voluntat de fer aquest acte reivindicatiu ha obligat l'Ernest i en Josep a fer una marrada important en la seva habitual pujada a muntanya. Per un viatge al qual haurien destinat dos dies, ara en necessitaran tres i mig per completar-lo. Han baixat dels seus pobles per trobar en *Sendo* a les portes de Berga, passant per Vallcebre, Fumanya, Paguera, per sota la majestuosa serra d'Ensija i, finalment, la

PERE SALA / ARNALD QUERALT

Ernest Sitges i el seu ramat entren a Cercs. L'arribada a aquest punt és un dels moments més emotius del trajecte. Els veïns, entusiastes, els reben al carrer amb aplaudiments.

masia de l'Estany i les envistes del castell de Blancafort.

Després de deixar Berga, el seguici enfila cap a Cercs. Arribar-hi no és gens fàcil i fa evidents els entrebancs que actualment troben els ramats que intenten seguir uns camins que els són propis. Propietaris que tanquen el pas a les seves finques, carreteres que els tallen i que obliguen els pastors a desviar-se molta distància de la seva ruta per retrobar-se amb el traçat original i antics llocs de parada actualment urbanitzats són alguns exemples dels impediments que, any rere any, van minant la continuïtat d'aquesta activitat mil·lenària. Les dificultats en el camí, les condicions

de vida durant el trajecte (cal pensar que es tardava més d'una setmana per pujar des de la marina fins als Pirineus) i, per contra, la rapidesa que suposa portar el ramat amb camió, acaba amb tot un estil de vida.

L'arribada a Cercs és un dels punts més emotius de tot el recorregut. Els veïns surten a rebre la ramada amb senyeres i els balcons s'omplen de gent que acompanya el seu pas amb aplaudiments. L'Ernest està especialment emocionat... Emoció que transmet a la major part dels que anem fent camí al seu costat. Ell és fill de Sant Salvador de Guardiola, un nucli agregat al municipi de Cercs. A més, recorda que altres ve-

gades que havia travessat el poble l'havia sortit a rebre tota una sèrie de gent que avui ja no hi és. Alguns d'ells, antics pastors, no han pogut veure passar el que podria ser l'últim ramat transhumant que segueix el vell camí de Berga.

Continuem fins a arribar a la masia de la Rodonella, avui engolida per les noves cases que conformen l'agregat de Cercs que porta el mateix nom. L'era d'aquesta havia estat –i és encara– lloc de parada del ramat. La filla de la casa, de setanta anys, ens explica com hi havia vist passar ramats amb més de 4.000 ovelles, cosa que ens confirma la importància de l'activitat transhumant.

Documentada des del segle XI –però segurament molt més antiga– la transhumància va estructurar socialment i econòmicament bona part del país des de l'edat mitjana, de generació en generació. Prova d'això són els molts topònims, masos, famílies, pobles sencers –com Josa de Cadí, per exemple–, cançons, balls, tradicions, etc., que tenen un origen transhumant.

Testimonis orals com aquest són claus per a l'estudi dels camins ramaders, atesa l'escassetat de fonts documentals. La major part dels recorreguts d'aquests camins tan sols han perdurat en la memòria dels pastors i els pagesos, per la qual cosa els esforços per conèixer el seu traçat semblen anar, cada vegada més, en contra del temps. No és descabellat pensar que gran part del coneixement sobre els camins –com també passa amb l'etnobotànica o qualsevol disciplina o estudi basat en la tradició oral– s'ha perdut per sempre amb la mort de les persones que n'eren dipositàries.

Des de la Rodonella, el ramat reprèn la marxa. Al llarg d'uns quants quilòmetres ens acompanyaran els mossos d'esquadra, ja que diversos trams del camí han estat ocupats per la calçada de l'eix del Llobregat. Tallar aquesta via en els dos sentits de la marxa, un divendres a la tarda, pot semblar una bretolada, una molèstia innecessària per a la gent que puja a passar el cap de setmana a Andorra o a la veïna Cerdanya.

No obstant això, els camins ramaders són anteriors als camins reials, als camins d'abast i, per tant, a qualsevol de les actuals carreteres. Per aquest motiu

i com ha ja estat dit, no es pot evitar que un ramat hi transiti quan la legislació li reconeix un dret de pas que es remunta a temps immemorials, quan encara ningú es podia arribar a plantejar l'existència del cotxe i la construcció de les actuals infraestructures viàries.

El primer tram que ha quedat sota l'eix acaba davant mateix de la fàbrica de ciment. Aquesta fou construïda sobre l'antic camí ramader i això la converteix en un dels indrets del recorregut més emblemàtics –i per tant, més esperats– pels pastors. Dies abans, l'Ernest s'havia apressat a reclamar als mateixos amos el "dret de pas" pel recinte i ara ens obren les portes perquè la ramada pugui continuar pel vell camí, passant per sota mateix de la central tèrmica de Cercs.

L'endemà, a punta de dia, passem pel Collet –a prop de Guardiola de Berguedà, on s'està construint un polígon industrial sobre mateix del camí– i pugem a Bagà a deixar reposar les ovelles. Porten gairebé tres dies de camí i els espera la darrera etapa del recorregut: la pujada cap al Roc Blanc (la Molina). Des del corral veiem també la nova urbanització del barri de Terradelles (Bagà), un altre punt on el camí ha quedat tallat.

Diumenge. El dia d'entrada a muntanya. De camí cap a la Pobla de Lillet, recorrem un dels pocs trams de camí ramader del nostre país degudament senyalitzat. A la tarda, enfilem la pujada decisiva pel bell mig del Parc Natural del Cadí-Moixeró. Cap al tard, i sota

l'esguard furtiu dels isards, el ramat arriba al Pla de Rus, entre el Puigllançada i la muntanya que porta el mateix nom.

Després de catorze hores de camí, som a punt d'arribar als prats, on en *Sendo* passarà tot l'estiu guardant el ramat dels tres pastors. A aquesta hora del vespre, la boira va baixant i ja cobreix el coll de la Creueta. Encara tenim temps de veure l'entrada del gran ramat dels Magnet al Pla d'Anyella. Aquests pastors de Campdevànol continuen pujant a muntanya, any rere any, travessant pel bell mig de Castellar de n'Hug.

Futur ple d'incògnites. A la tradicional transhumància se li presenta un demà incert. Segurament s'ha superat un sentiment de rebuig del mateix sector, que considerava arcaic aquest sistema de trasllat del bestiar davant de la modernitat dels camions. Però, en general, cada vegada queden menys pastors.

El futur dels camins ramaders és, en canvi, una mica més esperançador. Durant molts anys la urbanització i el desconeixement han acabat amb molts d'aquests. No és, però, un fenomen nou: als anys vint ja es pot trobar algun document en què es constata que els camins ramaders s'anaven perdent.

Però actualment existeixen diverses opcions per recuperar-los. La llei de 1995 considera els camins ramaders com autèntics connectors ecològics entre espais naturals –sobretot en les zones més urbanitzades– i reconeix les enor-

mes possibilitats d'aquestes vies per a l'ecoturisme i la descoberta i l'ús públic del medi, sempre que es respecti la prioritat del trànsit ramader (passeig, senderisme, bicicletes tot terreny, marxes a cavall, etc.). En aquest sentit, algunes comunitats autònomes, com Madrid i Andalusia, ja han aprovat un pla de camins ramaders que en regula l'ús amb una aposta ferma per a aquests usos.

La feina de l'associació d'Amics dels Camins Ramaders (ACR) –principal entitat que treballa en l'estudi i investigació de la història, el traçat i la situació actual dels camins ramaders de Catalunya– i de pastors com l'Ernest Sitges, és sinònim d'aferrissament i tenacitat... Una lluita constant per mantenir, divulgar i, en últim terme, deixar constància de l'existència d'uns camins i d'un món que a poc a poc sembla acabar-se. Malauradament, molts pastors han caigut en l'oblit d'un poble que sovint ha volgut ser el més modern..., i així ha perdut la saviesa del seu passat. Ha esborrat, per desinterès, una part important de la pròpia història, de la seva cultura ancestral.

A alguns, per sort, ens quedarà el record d'haver vist passar un ramat transhumant pel vell camí de Berga a principi del segle XXI.

[Per més informació consulteu la web de l'associació d'Amics dels Camins Ramaders: <http://ww2.grn.es/fmirall/>]

Arnau Queralt
Pere Sala

La protecció de les carrerades a Catalunya: molta feina per fer

Els camins ramaders es troben protegits per la llei 3/1995, de 23 de març, de vies pecuàries. Amb aquesta normativa, els camins ramaders tenen condició de domini públic i, com a tals, no poden prescriure mai (per la qual cosa un camí ramader mai no deixarà de ser-ho encara que no estigui classificat per l'administració).

La llei 3/1995 atribueix les competències en matèria de camins ramaders a les comunitats autònomes. A aquest efecte, l'administració catalana és responsable d'inventariar, protegir i gestionar els camins ramaders. Això implica –amb caràcter d'urgència– classificar-los, delimitar-los, desafectar el domini públic, recuperar-los quan s'escaigui, garantir el seu ús públic (ja sigui ramader o complementari) i, finalment, conservar tots els valors culturals i naturals que hi estan associats.

Però la feina que s'ha fet a Catalunya fins al moment és ben poca i així ho denuncia l'associació Amics dels Camins Ramaders des de la seva creació, l'any 1997.

La Generalitat de Catalunya, primer a través del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, i des del novembre del 1999 des del Departament de Medi Ambient, encara no ha desplegat la llei, mentre que altres autonomies, com Extremadura o Navarra, ja ho han fet.

A diferència de comunitats autònomes com Andalusia o Madrid, per exemple, que tenen definida la seva xarxa bàsica, només un 7% dels 946 municipis catalans tenen inventariats i classificats els seus camins ramaders i, tot i això, gran part de la feina feta prové dels treballs realitzats prèviament per ICONA, als anys setanta, principalment a les comarques de Tarragona. A. Q. / P. S.